

KONSTPROGRAM: För Campus Manillas utemiljö

Bild: Campus Manilla. Statens fastighetsverk, 2014.

Innehåll

KONSTPROGRAM: För Campus Manillas utemiljö	1
Inledning	3
Konstprogrammets syfte och innehåll	3
Projektorganisation	4
Tidplan	4
Budget	5
Upphandlingsförfarande	5
Områdesbeskrivning och sammanhang	6
Kort historia om Manilla och Manillaskolan	7
Arkitektur och utemiljö på skolområdet	9
Curatoriell vision: Kroppen som tanke, tanken som kropp	11
Möjliga platser för konsten	12
Konstnärliga format	13
Framtida drift och underhåll	13
Fortsatt arbete	14

Inledning

I samband med att Statens fastighetsverk renoverar Campus Manillas fasad och tak, kommer en byggnadsanknuten konstnärlig gestaltning tas fram för campusområdets utemiljö. Campus Manilla bedriver både grundskola och gymnasium på Kungliga Djurgården i Stockholm med drygt 800 elever. Gymnasiet erbjuder program inom naturvetenskap, samhällsvetenskap och ekonomi. Skolorrådet är ett statligt byggnadsminne med byggnader från 1800- och 1900-talen. Det innefattar kulturhistoriskt värdefulla anläggningar, byggnader och parker. Området har en lång historia som läromiljö i en naturskön omgivning.

Statens konstråd (sedan 1 jan 2026 en del av myndigheten Moderna Museet) och Statens fastighetsverk samverkar kring upphandling av byggnadsanknuten konst till Campus Manillas utemiljö där det i dagsläget saknas offentlig konst. Den curatoriska visionen för konstprojektet är *Kroppen som tanke, tanken som kropp* och hämtar inspiration från specialpedagogen Pär Aaron Borgs undervisning på Manillaskolan när campus var det *Allmänna institutet för döva och blinda*. Det var här som teckenspråk blev ett officiellt språk i Sverige, vilket skapade möjligheter för barn och unga att bli del av en gemenskap. För dagens och framtidens barn och unga som går på Campus Manilla kan konsten i utemiljön aktivera flera sinnen och stimulera fantasin. Samtidigt kan den påminna om allas lika värde trots våra olika förutsättningar, genom att på något sätt knyta an till skolans historiska arv. (Den curatoriska visionen finns i sin helhet på s. 11 i dokumentet).

Konstprogrammets syfte och innehåll

Syftet med konstprogrammet är att undersöka förutsättningarna för kommande konstnärlig gestaltning i samband med renovering av huvudbyggnaden på Campus Manilla där utemiljön har stor potential för en konstnärlig gestaltning. Konstprogrammet redogör för de övergripande förutsättningarna för möjliga gestaltningar och formulerar en konstnärlig inriktning för det kommande konstnärliga arbetet, samt visar på möjliga platser för konstnärlig gestaltning i den aktuella offentliga miljön.

Konstprogrammet utgår från och analyserar de ekonomiska, tekniska, sociala och kulturhistoriska möjligheter och begränsningar som finns för det konstnärliga gestaltungsarbetet och väger in möjligheterna för framtida drift och underhåll av konsten. Konstprogrammet tas fram av Statens konstråd i dialog med projektets beställare Statens fastighetsverk och brukare Campus Manilla.

Konstprogrammet och den curatoriska visionen blir en ram och utgör ett underlag för den aktuella konstnären/konstnärsgruppens arbete. Statens konstråd ansvarar för att ta fram konstprogrammet i samråd med samrådsgruppen. Detta konstprogram ligger därefter till grund för skissinbjudan till konstnär för projektet (det vill säga upphandlingens förfrågningsunderlag).

Projektorganisation

Beställare:
Statens fastighetsverk (SFV)

Konstnärlig projektledning:
Statens konstråd
Ansvarig curator: Elena Jarl, e-post: elena.jarl@statenskonstrad.se

Samrådsgrupp:
Samrådsgruppen består av representanter för beställaren/fastighetsägaren Statens fastighetsverk, representanter för brukarna på Campus Manilla och Statens konstråd. Representanterna i samrådsgruppen har beslutsmandat i de frågor som rör det konstnärliga uppdraget. Vid eventuell oenighet i samrådsgruppen är Statens konstråds röst avgörande i frågor som rör konstnärlig kvalitet och konstnärlig genomförbarhet i projektet. Statens fastighetsverk röst är avgörande i frågan om teknisk och ekonomisk genomförbarhet. Frågor om konstprojektet hanteras genom den konstnärliga projektledningen, Statens konstråd. Beställaren håller informationsmöten med Statens fastighetsverks fastighetsavdelning om processen och urval, samt kontinuerligt samråd med Riksantikvarieämbetet utifrån tillståndsprocessen kring möjliga begränsningar för konsten utifrån Campus Manilla som Statligt byggnadsminne. Därtill hålls Kungliga Djurgårdens Förvaltning informerad om konstprojektet som förvaltar marken på Campus Manilla.

Tillstånd och kontakter med tillsynsmyndigheter:
Skolområdet Campus Manilla är sedan 2015 ett statligt byggnadsminne, vilket innebär särskild tillståndsprövning vid genomförande av gestaltningsprojekt. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är den tillståndsmyndighet som godkänner förändringar i kulturmiljön efter ansökan av Statens fastighetsverk. Likaså krävs ett godkännande från Kungliga Djurgårdens Förvaltning (KDF) för konstgestaltningen vad gäller dess integrering i campusområdets utemiljö. SFV arrenderar mark för skolområdet av KDF.

Tidplan

Konstprojektets tidplan är preliminär och indelad i flera steg:

- Konstprogram tas fram: jan – feb 2026
- Möjlighet för konstnärer att söka skissuppdrag: 19 mars 2026 – 20 april 2026
- Tre konstnärer bjuds in att, mot ersättning, lämna en fördjupad motivering (ett anbud): maj 2026
- Process för fördjupad motivering: 12 maj – 25 maj
- Tilldelningsbeslut gällande vilken konstnär som bjuds in att skissa: 16 juni
- Avtalsskrivning med skissande konstnär: juli (inklusive 10 dagars avtalsspärr)
- Startmöte: mitten av augusti

- Skissperiod för utvald konstnär: slutet av aug 2026 – början av dec 2026
- Mitt-i-skiss-presentation: okt 2026
- Skissinlämning: dec 2026
- Tillståndsprovning Riksantikvarieämbetet: jan 2027
- Tecknande av genomförandeavtal: februari 2027
- Produktion av konstnärlig gestaltning: Q1 2027 – Q1 2028
- Installering och invigning av konstnärlig gestaltning: Q2 2028

Budget

Den totala budgeten för den konstnärliga gestaltningen är 1,5 miljoner SEK exklusive moms. Utöver dessa medel tillkommer skissarvode om 80 000 SEK exklusive moms som finansieras av Statens konstråd. De konstnärer som bjuds in till fördjupad motivering efter inlämnad intresseanmälan för skissuppdrag, arvoderas 3 500 kr exkl. moms.

Anläggningskostnader och arbeten under mark som kan bli aktuella för den konstnärliga gestaltningen (de kostnader som krävs för att få gestaltningen på plats och som inte omfattas av konstnärens budget för gestaltningen) bekostas av beställaren Statens fastighetsverk.

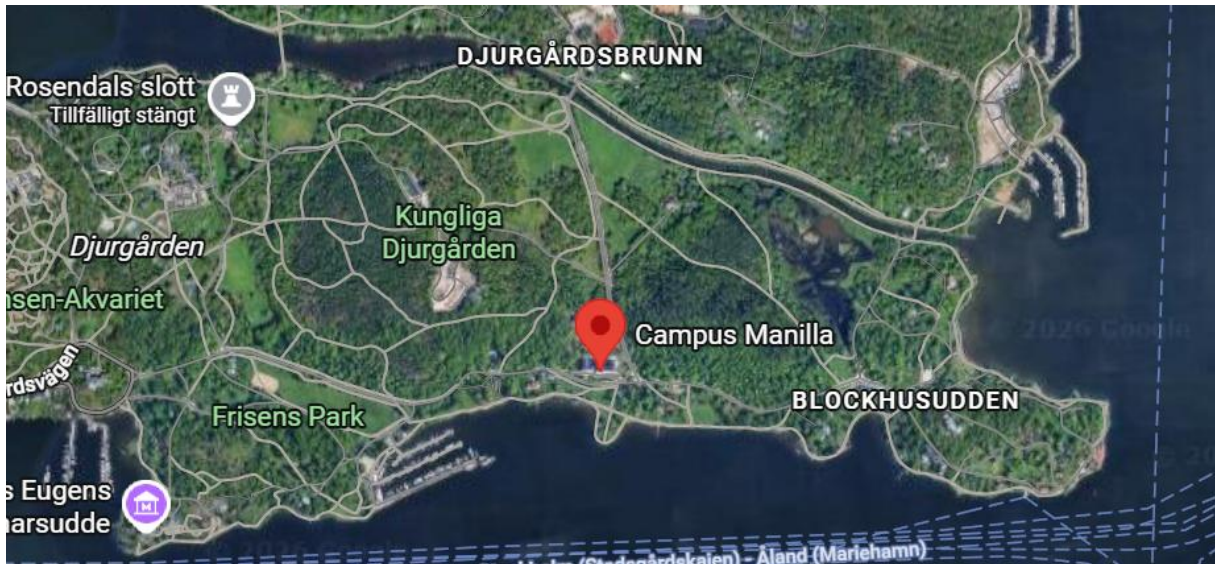
Upphandlingsförfarande

Genom annonsering bjuds konstnärer in att anmäla intresse för att få skissa för det konstnärliga gestaltungsuppdraget. Av de intresseanmälningar som inkommer väljs tre konstnärer ut som får möjlighet att mot arvode lämna en skriftlig fördjupad motivering för uppdraget. Den intresseanmälan samt fördjupad motivering (anbud), som bäst motsvarar konstprogrammet och de utvärderingskriterier som ställts i annonseringen av projektet tilldelas skissuppdraget. Efter avslutad skissperiod har Statens konstråd och Statens fastighetsverk för avsikt att ingå avtal med konstnären om genomförande av det framtagna skissförslaget.

Enligt upphandlingslagstiftningen är det viktigt att beslut om konstnärliga frågor behandlas i grupper som har konstnärligt kompetent majoritet. Innan samrådsgruppen fattar beslut om konstprogram, val av konstnär och godkännande av skiss skall ärendena därför föreläggas Statens konstråds produktionsmöte för konstnärlig kvalitetsgranskning och rekommendation till beslut. Statens konstråd har därför mandat i de beslut som rör den inlämnade skissens konstnärliga kvalitet och genomförbarhet.

Områdesbeskrivning och sammanhang

Skolområdet Campus Manilla är beläget vid Södra Djurgårdens strand mot Saltsjön och utgör en del av Kungliga Nationalstadsparken i Stockholm. I dess närområde ligger Nedre Manilla, Övre Manilla och Manhem. Manilla holme, även kallad Tolvöresholmen, ingår i området.

Översiktsbild: Campus Manilla, googlemaps 2026.

Flygbild: Skolområde Campus Manilla. Statens fastighetsverk, 2014.

Campus Manilla grundskola och gymnasium startade sin verksamhet år 2013. På gymnasiet studerar 260 elever och på grundskolan 552 elever. Verksamheten drivs av stiftelsen Carpe Scientia och är icke vinstdrivande.

Kort historia om Manilla och Manillaskolan

Området för Campus Manilla har fått sitt namn efter den spanske diplomaten och ämbetsmannen Ignacio Maria del Coral y Aquirre (1740–1805), som med tillstånd av Gustav III anlade park- och trädgårdsanläggningar på Djurgården. Ett lusthus från denna tid står kvar på udden framför skolans huvudbyggnad. Namnet Manilla är troligen hämtat från Filippinernas huvudstad, som grundades av spanska kolonisatörer under 1500-talet.

År 1809 grundade Pär Aron Borg *Allmänna institutet för döfstumma och blinda*, som flyttade in i Manillas huvudbyggnad 1812. Borg var en pionjär inom undervisning för döva i Sverige och hämtade inspiration från Frankrikes specialpedagogiska undervisning. Institutet växte successivt och utvecklades till landets huvudanstalt för dövundervisning. Under denna period tillkom flera byggnader som i dag utgör en del av områdets kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse, exempelvis en verkstad och gymnastiksal.

Bild: Skomakarverkstaden på Manillaskolan. © Stockholmskällan/Stadsarkivet.

Skolan var en internatskola där både elever och lärare bodde, och fram till 1890 tog den emot elever från hela landet. Senare flyttades undervisningen för blinda till Tomtebodavägen, varefter Manilla i huvudsak kom att fungera som en skola för elever med hörselnedsättning och talsvårigheter.

Bild: Manillaskolan på en flygbild från 1950-talet. © Manillaskolans arkiv.

Det är först år 1981 som teckenspråk erkänns som dövas första språk i Sverige, vilket kommer att påverka undervisningen i Manillaskolan – den blir tvåspråkig med teckenspråk och svenska.

Bild: Byst på Campus Manilla föreställande Pär Aaron Borg av konstnär Fritjof Kjellberg från år 1876. SVF.

År 2013 flyttar Manillaskolan från lokalerna på Djurgården till Campus Konradsberg på Kungsholmen. Samma år grundas även Campus Manilla som är den verksamhet som bedrivs i området än idag.

Arkitektur och utemiljö på skolområdet

Campus Manilla består av flera byggnader; huvudbyggnad, gymnastikbyggnad, slöjdbyggnad, dramabyggnad samt ett antal mindre byggnader. Huvudbyggnaden uppfördes år 1860–1864, ritad av Johan Adolf Haverman. Gymnastikbyggnaden stod färdig år 1870, ritad av Ernst Jacobsson.

År 2015 blev Manillaskolan ett statligt byggnadsminne, vilket innebär att anläggningen och miljön har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde och därför är skyddad enligt svensk lag.

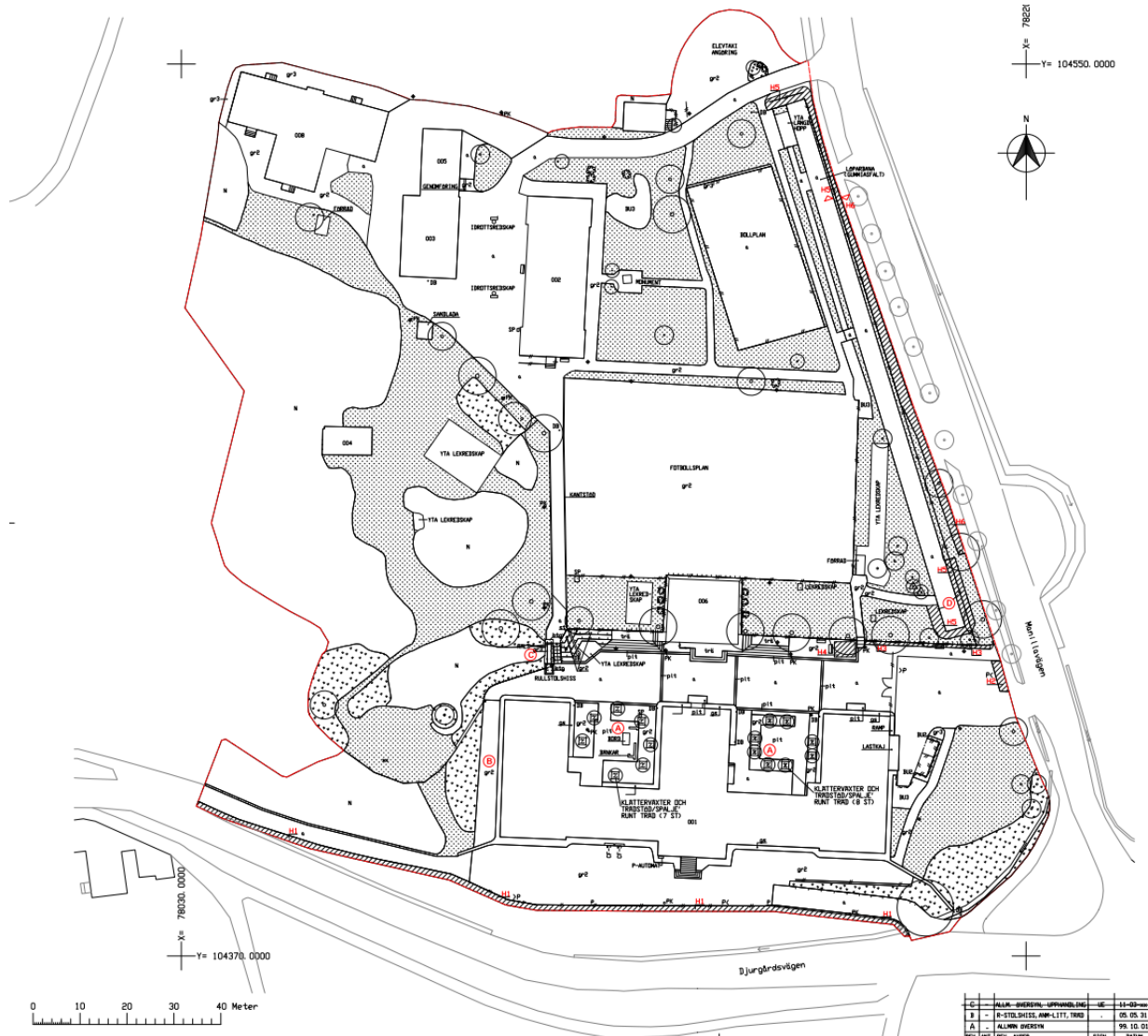

Bild: Byggnader och anläggningar på Campusområde. Statens fastighetsverk.

Den stora institutionsbyggnaden uppfördes 1860–1864 i nyrenässansstil och fungerade som internatskola med klassrum, bostäder och kyrksal. Ett gymnastikhus byggdes 1870, och 1909 tillkom en påbyggd fjärde våning samt ett slöjdhus och stall.

Staten tog över verksamheten 1938 och internatet avvecklades 1979. Byggnaderna har renoverats flera gånger, bland annat 1995–96 då ursprungliga rum och kyrksal delvis återställdes, samt genom tillägg av en dramabyggnad 1998.

I april 2024 påbörjades en fasad- och takrenovering av huvudbyggnaden. Fasaden putsas med ny kalkputs och befintlig skadad dekor återställs. Plåttaket på huvudbyggnaden kommer att bytas ut i sin helhet. Hela projektet förväntas pågå till 2027. Syftet med projektet är att garantera ett långsiktigt bevarande av byggnadsminnet. Konstprojektet är del av renoveringsprojektet men är förlagt i skolans utemiljö.

Bild: Parkanläggning på baksida av skolans huvudbyggnad. Statens fastighetsverk, 2014.

Området har även en lång historia som trädgårds- och parkmiljö. Sven Lindh var en svensk trädgårdsarkitekt och landskapsplanerare, verksam under senare delen av 1800-talet, och fick i uppdrag att utforma park- och trädgårdsanläggningar vid institutioner, skolor och offentliga miljöer.

År 1871 tog han fram en trädgårds- och parkplan för området Manilla, där han föreslog en kombination av formella trädgårdspartier nära byggnaderna och mer fritt utformade parkmiljöer i områdets ytterkanter. Hans förslag omfattade bland annat alléer, gångsystem, viloplatser, bersåer och odlingsytor. Även om planen endast delvis genomfördes, går flera av de strukturer han ritade fortfarande att urskilja i landskapet idag, exempelvis finns terrängmurar kvar i parken.

Norr om skolgården anlades en skolträdgård år 1911 i samband med att trädgårdsskötsel infördes som undervisningsämne. Under 1900-talet kompletterades området med

anläggningar för idrott, såsom fotbollsplaner och löpbanor. Ett trädgårdsmästeri med växthus kan ha funnits redan på 1830-talet. Växthuset, som i dag är ombyggt till förråd, ligger vid trädgårdsområdets norra gräns.

Curatoriell vision: Kroppen som tanke, tanken som kropp

Specialpedagogen Pär Aaron Borg var banbrytande för sin tid med att grunda Manillaskolan som det första *Allmänna institutet för döva och blinda* i Sverige år 1809. I en tid då utbildning ofta byggde på hård disciplin valde Borg en annan väg. Han mötte varje elev som unik med olika förutsättningar för att förstå och uppleva omvärlden. Inom hans pedagogik är tanken och kroppen sammankopplade. En idé som var utmanande på sin tid och utmanar än idag. Som en följd av denna syn, utvecklades kunskap på nya sätt i skolan: inte bara i böcker, utan med händer, blickar och rörelser. För blinda, döva och dövblinda barn blev kroppen inte ett hinder utan en möjlighet. Borgs pedagogik var progressiv eftersom den tog kroppen på allvar. Genom beröring, rörelse, mimik och tecken, skapades språk, mening och självständighet för skolans elever.¹

Bild: Flickor leker på "Allmänna institutet för Döfstumma och Blinda", Manillaskolan.
© Stockholmskällan/Stadsarkivet.

Den curatorIELla visionen *Kroppen som tanke, tanken som kropp* tar avstamp i Manillaskolans historia men blickar också framåt för att omfamna dagens och framtidens barn och unga som kommer att lämna ett avtryck på Campus Manilla. Dagens elever tillbringar mycket tid på skolområdet genom diverse aktiviteter under och efter skoltid. Konsten i utemiljön behöver inte vara illustrativ vad gäller skolans historiska arv och nutida berättelser, men kan

¹ Filosofen Baruch Spinoza formulerar detta synsätt teoretiskt: att kropp och tanke inte är två skilda världar, utan två perspektiv på samma verklighet. Sinnet formas genom kroppen, och kroppen bär tänkandet vidare. Spinoza, B. (1677/2002). Etiken. Stockholm: Thales.

med fördel bjuda in till taktila möten och beröring som ett sätt att upptäcka material och skolans omgivning med flera sinnen.

Förhoppningen är att konsten blir en integrerad del av platsen och kan väcka en nyfikenhet och kanske inspirera till nya lekar och rörelsemönster utomhus – oavsett elevernas ålder. För det kanske är i leken som Pär Aaron Borgs tankegångar gör sig mest märkbara och där den curatorielle visionen blir aktuell. När barn och unga leker tänker de med hela sin varelse. De springer, balanserar, bygger, gestaltar – och samtidigt planerar, föreställer sig och löser problem. Kroppen ”tänker” i rörelse, och tanken formas av kroppens möjligheter.

Campusområdet har ett högt kulturhistoriskt värde som behöver respekteras och värnas. Kommande konstnärlig gestaltning kan vara solitär eller i flera delar men behöver ta höjd för att det är en skolmiljö som utsätts för hårt slitage. Konsten i utemiljön kommer att möta elever i olika åldersgrupper och kommer behöva vara utförd i beständiga material och inte utgöra en fara för lekande barn och unga. Det finns möjlighet för konstnären som erhåller skissupdrag att föra dialog med de barn och unga som går på skolan.

Möjliga platser för konsten

Samrådsgruppen har analyserat möjliga platser för byggnadsanknuten konst i Campus Manillas utemiljö. Konstnären som erhåller uppdrag att ta fram ett skissförslag har möjlighet att undersöka och föreslå andra platser i dialog med samrådsgruppen.

Bild: Översiktsplan Campus Manilla, markerade områden i gult är möjliga platser för konst. SFV.

De gulmarkerade delarna i utemiljön är områden som förespråkas av samrådsgruppen för offentlig konstnärlig gestaltning. Områdena används av elever på skolan för olika aktiviteter.

- Det större markerade området består av naturtomt med höjdskillnader. En konstnärlig gestaltning i denna miljö kan bli väl synlig från huvudbyggnaden och delar av skolgården. Beroende på konstnärlig gestaltningens art behöver hänsyn tas till träd och annan växtlighet vad gäller anläggning och materialval.
- Området bortom fotbollsplan är i nära anslutning till gymnastiksalen och en byst föreställande Pär Aaron Borg – grundaren av Manillaskolan. Här kan konsten bli väl synlig från huvudbyggnaden och stora delar av skolgården. I denna del av skolgården rör sig både barn och unga men är lite längre bort från de mer programmerade lekmiljöerna vid in- och utgångar till huvudbyggnad. Konsten kan bli mer platsskapande här och föra dialog med eller ta spjörn mot skolans historia genom dess närhet till bysten.

Konstnärliga format

För Campus Manilla föreslås en konstnärlig gestaltning som är robust och beständig. Det är möjligt att skapa en konstnärlig gestaltning i flera delar eller som en solitär. Gestaltningen kommer att kunna samspela med en byst föreställande Pär Aaron Borg som är placerade vid en av de tilltänkta platserna för konst. En dialog kring hur en ny konstnärlig gestaltning ska ta anspråk på platsen behöver föras med samrådsgruppen. Konsten kan genom sitt narrativ och genom att locka till interaktion med betraktaren finna kopplingar till platsen utan att anta en monumental skala eller för den delen konkurrera med bysten. Hänsyn behöver tas till platsens kulturhistoriska värde oavsett placering.

Statens fastighetsverk erbjuder möjlighet att arbeta med återbruk i campusmiljön. Det finns ett lager med olika bevarade material från andra byggprojekt som kan användas av den konstnär som erhåller skissupdrag.

Framtida drift och underhåll

För uppdraget efterfrågas en konstnärlig gestaltning som håller konceptuellt och materiellt över tid. Därtill behöver framtida drift och underhåll för olika material och tekniker diskuteras under skissperiod och produktion med samrådsgruppen. Detta även i relation till konstnärlig gestaltningens placering.

Den konstnärliga gestaltningen ska beakta frågor gällande framtida drift och underhåll utifrån att:

- Gestaltningen förhåller sig till både innehålls- och materialmässig hållbarhet samt fungera på olika nivåer ur ett tillgänglighetsperspektiv.
- Rörliga delar som drivs av el ska undvikas
- Vatten ska undvikas
- Undvika växtlighet som bärande material i den konstnärliga gestaltningen
- Vara väl anpassat för de förutsättningar och leksäkerhet (lagstiftning) som gäller för utomhusverk i lekmiljö.

Fortsatt arbete

Detta konstprogram är en gemensam utgångspunkt för arbetet med den konstnärliga gestaltningen i projektet. Den curatorielle visionen kan ses som inspiration inför det konstnärliga arbetet.